
Xavier Roca-Ferrer, El cap de Penteu. Premi Josep Pla, 1993. Edicions Destino. Barcelona, 1993.

El cap de Penteu ha estat una de les sorpreses més agradables de la primavera literària d'enguany: un llibre intel·ligent, una obra culta i un aplec de relats presidit pel repte de la qualitat. Tal com ho veig, Xavier Roca-Ferrer és un escriptor exigent i discret que ha tingut l'encert de sortir quan ha vist clar que podia fer-ho. Per això cal agrair que ens hagi estalviat els exercicis d'aprenentatge i que el volum amb què es presenta en societat pugui considerar-se un recull de maduresa.

Pràcticament totes les narracions d'El cap de Penteu tenen a veure amb el món de la literatura. Només se n'escapen Un miracle maçònic, adreçat a Mozart i la ficció O-Yanagui entorn del pintor japonès Katsushika Hokusai. La resta són històries que transiten per la història de la literatura on apareixen personatges de ficció, com el doctor Watson, i homenots singulars del món literari, d'Esquil fins a Goldoni i Skakespeare, i d'Eurípides fins a Ibsen o Txèkhov. I com és fàcil de comprovar, amb una flaca evident pel món de la faràndula teatral.

Estructuralment, totes les peces participen d'un mateix esquema que les tanca amb una curiosa nota de comentari. A vegades és erudita i unes altres serveix per ensenyar el joc de mans que s'estableix a fi de casar la realitat del conte amb el referent literari del qual deriva. Un exemple de la versatilitat d'aquestes notes es pot trobar en els suggeriments interdisciplinars de la narració que dóna nom al volum, El cap de Penteu. Es un conte que parteix de la mitologia grega i de la tragèdia Les Bacants, d'Eurípides. Les lectures més modernes d'aquesta tragèdia acostumen a oposar

la irracionalitat del culte a Dionís amb la raó que serveix a Penteu, rei de Tebas, per oposar-s'hi. En el conte, Roca-Ferrer recupera l'esperit del conflicte de Les Bacants i el trasllada a Viena poc abans de la invasió alemanya. La brutalitat i la irracionalitat dionisiàques troben el seu ressò, a través dels segles, en les pràctiques de recerca, captura i destrucció proposades pel model nazi.

Es tracta, doncs, de contes que són l'escorç forçat d'un dibuix, històries que semblen un joc de mans malabar per les relacions que presenten i narracions que il·luminen la cara oculta d'algunes realitats insospitades. A cops és una realitat degradada i poc coneguda com la que s'explica de Shakespeare a Devoció filial. Altres, un subtil joc d'enginy com el que es desenvolupa a Turandot 1956 relacionat amb Les tres germanes de Txèkhov. Roca-Ferrer és un escriptor culte, d'una inusual saviesa lectora i El cap de Penteu se'n beneficia abastament.

-
Josep Ma. Espinàs, Vermell i passa. La Campana. Barcelona, 1992 / Josep Ma. Espinàs, Viatge pels Grans Magatzems. La Campana. Barcelona, 1993.

-
Si hagués de remarcar els eixos que em semblen fonamentals de la literatura de Josep Ma. Espinàs, destriaria dues coordenades: la gràcia i la ductilitat de la llengua que empra, i la capacitat que té de sorprendre sense moure's del conreu més estricte del sentit comú. Unes virtuts apamades que el lector trobarà en els dos darrers llibres de l'escriptor: la novel·la Vermell i passa i el sorprenent Viatge pels Grans Magatzems.

Vermell i passa és una petita joia que marca el retorn d'Espinàs a la narrativa de ficció i que es concreta com una novel·la de joc i de casino, de ruletes i crupiers: la novel·la d'un jugador afeccionat, però en estat de

gràcia. El seu cas, però, no és el cop de sort que s'estira unes setmanes ni la mena d'intuïcions encertades que s'allarguen un dia rera l'altre. Es, senzillament, la gràcia del jugador que escolta la revelació de la ruleta en els darrers moments del "facin joc", just al límit de la jugada i només amb la llampada de temps que cal per fer el gest d'apostar abans que no es canti el "no va més". Una narració que destaca per l'originalitat del tema i per l'esforç de concentrar en un espai tancat i reduït una sorprenent experiència. Una obra que lliga, harmònicament, la intensitat de fons i la sobrietat formal, i que, a l'entorn d'un sol personatge, descriu la complexitat d'un món concret i diferent, el del joc, amb les seves manies, curiositats i els petits detalls d'una mitologia pròpia.

Viatge pels Grans Magatzems també participa de la mateixa capacitat de sorprendre que he mirat d'apuntar. I em penso que el plantejament de fons és paral·lel al fet que Josep Ma. Espinàs, a finals dels vuitanta, reiniciés l'aventura de l'esperit que suposava conèixer el país a pocs quilòmetres per hora i dia. Llavors, el detall sorprenent era viatjar a peu en una època marcada per la voràgine de la velocitat. Ara, el mateix efecte sorpresa el produeix moure's parsimoniosament per la complexitat d'un món girat endins, passejar pels pisos d'uns Grans Magatzems i observar-ne la vida i el tragí que s'hi organitzen com si es tractés d'una moderna ciutat medieval: una ciutat amb barris de gremis especialitzats, atapeïda de coses i de gent, i amb murades de protecció que tanquen de nit.

Tot plegat remet, encara, a una tercera coordenada en l'ofici de Josep Ma. Espinàs: una enorme capacitat d'observació i la gràcia de convertir-la en una matèria literària original i sorprenent.

-David Camarós, El tren del samurai. Empúries. Barcelona, 1993

Aquest és un primer llibre de narracions i, com acostuma a succeir en bona part dels autors que comencen, els encerts s'arreglaren amb l'evidència d'algunes ingenuïtats. Vull dir que els tocs d'intensitat van de costat amb esllavissades evidents, que la gràcia del seu estil fresc i espontani s'encarcara qualque vegada i que el tomb imaginatiu d'alguns contes no s'acaba d'arrodonir amb la convicció que caldria.

De tota manera, val la pena d'accentuar la intuïció i l'olfacte de que s'endevina darrera d'alguns contes ben plantejats i resolts, i que demostren, si més no, l'estirp del narrador. Es pot comprovar en els títols De més verdes en maduren, Despertar, En vull una com la teva o el que dóna nom al recull, El tren del samurai. En tots quatre, és fàcil d'adonar-se que l'autor sap com funciona la delicada rellotgeria d'un conte i el detall és més important que no sembla. A parer meu, el més reeixit de tots és Despertar perquè les peces comunes de la seva escuderia narrativa (món infantil, tendresa, estil desimbolt i crueltat), hi encaixen gairebé sense estridències. Unes estridències, en canvi, que poc o molt fan grinyolar altres contes amb petits problemes de mecànica interior, com el mateix El tren del samurai. En aquest cas, el problema és, sobretot, de nivells de llengua i de punt de vista de la narració. No és cap cosa, però, que sigui greu i que no es pugui redreçar en lliuraments posteriors. Amb una mica d'oli i ajustant el torn al punt precís, és un prototipus de literatura que té tots els números per a funcionar correctament.

-
Daniel Pennac, Com una novel·la. Traducció de Sergi Pàmies. Empúries. Barcelona, 1993.

-

Llegir o no llegir. Llegir a l'escola o llegir sempre. Llegir segons una llista de títols obligatoris o bé llibertat de tria a l'hora d'escollir els textos. Llegir com un hàbit i entès com a complement indestriable en la formació

de l'individu o bé, per contra, la lectura com a passatemps que es deixa o es pren segons que convingui.

Aquestes consideracions, si voleu en forma interrogativa, són a l'eix d'una de les reflexions més importants entre els responsables educatius d'algunes cultures europees. Tradicionalment, la pedagogia ha defensat que accedir a l'hàbit lector era un component educatiu fonamental, però en els darrers anys, i coincidint, paradoxalment, amb el màxim esforç d'extensió de l'ensenyament, els hàbits de lectura han caigut fins a uns nivells que han fet encendre els llums d'alarma entre els responsables.

La gràcia de la reflexió del professor Pennac a Com una novel.la és saber encarar el problema a la valenta, alhora que aconsegueix desdramatitzar-lo. No s'allunya gaire de l'afirmació que sovint ha circulat entre els escriptors en el sentit que els enemics de la literatura són una part dels professors que l'ensenyen. Els que d'una banda n'expliquen la història i, de l'altra, obliguen a la lectura d'uns obres clàssiques, aparentment imprescindibles, però de difícil digestió entre les noves generacions de la comunicació àudio-visual. El verb llegir no admet l'imperatiu, apunta l'autor en la primera frase del text, condició que comparteix amb altres verbs com "estimar" o "somiar".

L'especulació de Daniel Pennac, que en el fons i en la forma no és altra cosa que una juguesca a favor de la lectura, es concreta en un decàleg de drets del lector entre els quals es defensa el dret a no llegir, a saltar pàgines, a fullejar, a rellegir, a llegir qualsevol cosa i a no acabar, si cal, el llibre. Certament és una obra curiosa, una anàlisi lúcida i divertida del problema, que obre una magnífica possibilitat de reflexió en el món, sobretot, dels ensenyants. Finalment, és un llibret que fa honor al títol perquè es llegeix d'una revolada, talment com una novel.la.

Cares a la finestra. 20 dones poetes de parla anglesa del segle XX. Edició,

traducció i pròleg per Montserrat Abelló. Editorial AUSA. Sabadell, 1993.

En els seus orígens, Cares a la finestra es dibuixà com un projecte d'antologia de combat i amb vocació militant per a la causa feminista. Montserrat Abelló és ben explícita en el pròleg quan assenyala que la poesia de dones sempre ha estat mirada des d'una òptica masculina, com una poesia menor (...) No és cap exageració: no cal sinó agafar qualsevol antologia, llibre de text, lista de participants a lectures poètiques etc. Ben mirat, un punt exagerada sí que ho és, aquesta consideració. I m'agradaria que algú expliqués enraonadament què vol dir això de llegir poesia de dones des d'una òptica masculina. Tothom llegeix des de la perspectiva que té i suposo que el bunyol seria de la mateixa categoria si un antòleg es queixés d'una lectura massa femenina dels poemes fets per homes. La poesia, com qualsevol altra manifestació artística, només té el repte de la qualitat. Quan és bona es defensa sola i no necessita mitjancers marcats pel sexe. Mitjancers, d'altra banda, que massa sovint treballen per aconseguir que les anècdotes esdevinguin categories.

De tota manera, més enllà del pròleg i dels apriorismes militants, Montserrat Abelló ha fet un treball de mèrit, marcat pel rigor i amb més d'un detall d'exquisidesa. No era fàcil la selecció de vint poetesses de llengua anglesa d'aquest segle, però la tria sembla correcta, coherent i, en darrer terme, triar és opinar com afirmava Carles Riba. Els poemes es presenten amb la traducció catalana al costat del text original i cadascuna de les poetes ve falcada per una succinta nota de presentació biobibliogràfica. El lector hi trobarà algun nom cabdal com Sylvia Plath i altres com May Sarton, Muriel Rukeyser, Denise Levertov, Carolyn Kizer, Elisabeth Jennings, Anne Sexton i Adrienne Rich, que, sens dubte són noms del tot representatius en el panorama

de la poesia en llengua anglesa d'aquest segle. Entre les autores més noves cal apuntar la presència de Margaret Atwood, d'Alice Walker i de Penelope Shuttle.

Una antologia, doncs, d'una gran dignitat que esdevé, ras i curt, una finestra oberta a la bona poesia amb independència del gènere que hom vulgui encotillar-la.

Isidor Cònsul